

RANOSREDNJOVJEKOVNA CRKVICA U OŠLJU KOD STONA

(Tabla X)

Graditeljstvo ranoga srednjeg vijeka u Dalmaciji bogato je raznovrsnim oblicima crkvenih građevina malih dimenzija. Ta raznolikost ipak nije rezultat jedne potpune slobode u arhitektonskom oblikovanju i odstupanja od određenih vanjskih i unutarnjih uzora. Naprotiv, predromaničku crkvenu arhitekturu u Dalmaciji karakteriziraju brojni tipovi građevina, u okviru kojih je tipološka zavisnost među objektima istog tipa jasno provedena. Mnogi primjeri starohrvatskih crkvice mogu nam dokazati, da je epoha ranoga srednjeg vijeka postivala arhitektonske uzore isto kao i druge stilske epohe u povijesti graditeljstva. U toj raznovrsnoj tipologiji ranosrednjovjekovnog graditeljstva u Dalmaciji, u nauci još nedovoljno razrađenoj, ističe se među centralnim građevinama tip više apsidalnih kružnih crkvice.¹ Ovom tipu, od kojeg je do sada registrirano šest objekata istog šestorolisnog tlocrta jednakih malih dimenzija, najbliža je varijanta osmorolist, kakav pokazuje ruševina crkvice u selu Ošlju, blizu Stona. Taj zanimljivi osmoroapsidni oblik, jedinstven u našoj historiji umjetnosti, bio je dosada poznat po jednom snimku tlocrta *F. Vlašića*² i po snimku objelodanjenom kod *I. Sindika*³, koji je objavljen u Boškovićevoj knjizi o srednjovjekovnoj arhitekturi.⁴

Listopada 1956. g. poduzeo sam s manjom ekipom arhitektonska istraživanja i snimanja crkvice u Ošlju.⁵ S obzirom na djelomičnu zatrpanost objekta istraživanja nisu ovom prilikom završena i ona čekaju nastavak. Međutim rezultati prvih istraživanja mogu se ipak objelodaniti uz novi sni-

mak tlocrta, kao prilog tipologiji predromaničkog graditeljstva u Dalmaciji.

Osmoroapsidna crkvice nalazi se nad selom Ošlje, na južnom obronku planine Utrka, koja se strmo spušta prema obali uz kraj Neretljanskog kanala. Ošlje je selo stonske općine, Dubrovačkog kotara, udaljeno svega 2 km od uvale Bistrina odnosno 1 km sjeverno od ceste Split—Dubrovnik (sl. 1), okruženo s istočne i sjeverne strane obroncima golih kamenih visova i glavica. Iako je to danas vrlo malo i zabitno selo dubrovačkog kraja⁶, ipak je prije tisuću godina bilo relativno veće naselje, kako svjedoči *Konstantin Porfirogenet* spominjući ga u 10. st. među pet naseljenih gradova u Zahumlju.⁷ (*Sunt in Zachlunorum territorio urbes habitatae: Stagnum, Mocriscic, Josle, Galumaenic et Dobriscic.*)⁷

Ruševine crkvice strše na padini brda sjeverno od sela, na lokalitetu zvanom Bijela lokva, između triju strmih golih visova: Strmice na istočnoj strani, Gradca na sjevernoj⁸ i Markova dola na zapadnoj strani. Ove visove nadvisuje obližnja Ljubina glavica (457 m.), najviše brdo na ovom dijelu planine Utrka. (sl. 1.).

⁶ Prema posljednjim statističkim podacima iz ožujka 1953. g. selo broji 63 domaćinstva i 330 stanovnika. Ima osmogodišnju školu i župu, te je u nekom smislu gravitaciono središte okolnih sela, od kojih je najbliža Stupa, 1 km prema zapadu.

⁷ *Fr. Rački: Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb, 1877., str. 407.

⁸ *Gradac* vezuju mještami uz tradiciju o knezu Mihajlu Viševiću; on je, navodno, na njegovu vrhu imao svoju kulu. Obišao sam lokalitet, te sam na samom vrhu s južne strane prepoznao na litici slabo primjetljivi i vremenom istrošeni križ, koji po načinu klesanja i obliku, s pravilnim širokim završecima, podsjeća na križeve iz ranoga srednjeg vijeka. Sa sjeverne strane zaista postoje ostaci jedne građevine, sačuvani samo u najdonjim temeljnim slojevima. Iskapanjem bi svejedno bilo moguće dobiti makar čitav tlocrtni oblik zgrade, a bez toga zadovoljit ćemo se samo konstatacijom, da je posredni građevina pravokutnog tlocrta, prosječnih vanjskih dimenzija 8 m za 5 m i debljine zida 70 cm. Način zidanja je rustičan; sastoji se od upotrebe priklasnih nepravilnih lomljenaca u debelom sloju maltera. Dio jednog zida prostire se dalje prema zapadu.

¹ U posebnoj raspravi obrađujem tipološke osobine šestoroapsidnih kružnih građevina u ranosrednjovjekovnoj arhitekturi Dalmacije.

² *F. Vlašić* je stonski učitelj i konzervator. Crkvicu u Ošlju snimio je 1932. g., ali svoj rad nije sam objavio. Prilikom mog istraživanja Ošlja ljubazno mi je stavio na raspolaganje sve svoje podatke.

³ *I. Sindik*, Dubrovnik i okolica. Naselja i porijeklo stanovništva, knjiga 23, Beograd, 1926., str. 30—31, sl. 2.

⁴ *Dj. Bošković: Osnovi srednjovjekovne arhitekture*, Beograd, 1947., str. 132 (sl. 177 a i bilješka 3).

⁵ U ekipi su se nalazili Mirjana Marasović i Gordana Krstulović, apsolvant povijesti umjetnosti.

Teren, na kojemu je sagrađena crkvice, ponešto je uzdignuta kamena litica s mjestimičnim niskim raslinjem i malim područjem obradive zemlje prema zapadnoj strani, sav u suho zidanim kamenim međama.⁹ Ruševine crkvice sa sivom patinom rustično obrađenih zidova potpuno su se stopile sa surim kamenim pejzažem okoline. (T. X/1.).

Sl. 1. — Položaj Ošlja u okolici Stona

Ime crkvice nije poznato. U narodu se izgubila svaka tradicija o svecu, kome je crkva posvećena, a isto tako ništa nema zabilježeno ni u podacima mjesnog župskog ureda.¹⁰ Ošljani obično crkvu zovu »Mirine«, »Grčka crkva«, ili jednostavno »kod Bijele lokve«, vezujući je uz naziv čitavog lokaliteta. Tako smo, barem za sada, lišeni mogućnosti, da makar po nazivu lokaliteta naslutimo njeno ime. Za kontinuitet naziva u ovom slučaju također nemamo nikakve potvrde: postojeća župska crkva u Ošlju posvećena je sv. Roku, dok je stara

⁹ Udubina u litici, ograđena kamenim komadima, koja služi za pojenje stoke ošljanskih pastira, nazvana *Bijela lokva*, nalazi se tridesetak metara sjeverno od crkve.

¹⁰ U dodatku kronike župe u Ošljemu, koja se, prema podacima župskog ureda vodi od 1682. g., stoji u vezi ovog objekta doslovno: »Iznad crkve sv. Roka mjesto se zove Bijele lokve (prirodna otvorena gustjerna). Na brdu su ruševine osmerokutne »grčke« (tako narod veli) crkve i povrh istih na vrhu brda su ruševine starih zidina, o kojima se govori da su ostaci palače Ošljanskog kneza.«

župa i najstarija matica bila srednjovjekovna crkva sv. Petra, uz koju je groblje. Osim toga, nemamo u ovom slučaju ni podataka iz epigrafskih izvora; dosada nisu poznati ulomci s natpisom iz ove crkve, ali postoji mogućnost, da se iskapanjem urušenog materijala dođe i u tom pogledu do željenih rezultata.

Historijskog spomena također nema. Konstantin Porfirogenet spominje samo mjesto, a ne crkvu, a u kasnijim historijskim izvorima nisam naišao na neki podatak o Ošljanskoj rotondi. U naučnoj literaturi na ovu crkvicu prvi je skrenuo pažnju Radić¹¹, dok je prvi snimak objelodanio Sindik¹². Pored Boškovića¹³, koji je — kako je ranije rečeno — objelodanio Vlašičev tlocrt, crkvicu u nekoliko navrata spominje Karaman¹⁴ i Dyggve¹⁵, ali svi bez opisa i snimaka. Bilo je, dakle, potrebno pristupiti obradi ovog značajnog arhitektonskog spomenika.

Crkvice kod Bijele lokve danas je ruševina bez krova i svoda; zidovi su se sačuvali mjestimično i preko 4 m visine, a i u najmanje sačuvanim dijelovima oni prelaze visinu od 2 m.

Tlocrt zatečenog stanja i idejne rekonstrukcije crkve, (sl. 2) što je izradila M. Marasović, pokazuje, da je crkva kružne osnove, oko koje se radijalno nižu osam, izvana i iznutra polukružnih, apsida. Zapadna apsida je ulazna, te se ponešto razlikuje od ostalih; sadrži dvije polukružne niše, izvana je kvadratična, a pridodan joj je i narteks. Suprotna, istočna apsida služila je kao svetište, od kojeg je još ostala udubina u zidu za obredne svrhe.¹⁶ S obzirom da je ulaz na zapadu, a svetište na istoku, crkvena orijentacija je pravilna, a točno uzevši, otklon njene osi prolazi kroz ulaz i sredinu istočne apsida, a s pravcem sjevera zatvara kut od 104°.¹⁷

Dimenzije crkvice vrlo su male; unutarnji promjer kružne osnove (ona je vrlo pravilna) iznosi 6.70 m, a vanjski 10 m. Unutarnji promjer čitavog osmorolista prosječno je 10 m, a ukupna vanjska mjera prosječno 12 m, ne računajući narteks, dograđen na zapadnoj strani. Apside imaju oblik produženih polukrugova; njihov prosječni unutarnji raspon je 2 m, a dubina 1.5 m. Debljina zida

¹¹ F. Radić, *Razne vijesti*, Starohrvatska prosvjeta, III., Knin, 1897., str. 42.

¹² Sindik, sp. dj., str. 30—31, sl. 2.

¹³ Dj. Bošković, sp. dj. str. 132.

¹⁴ Karaman Lj.: *Starohrvatska umjetnost*, časopis za hrv. povijest, 1—2, Zagreb, 1941, str. 54. Pregled umjetnosti u Dalmaciji, Zagreb 1952, str. 17.

¹⁵ E. Dyggve: *Dalmatinske centralbyggninger i plan og opbygning*, Särtrick ur tidskrift för konstvetenskap argang XVII, Lund 1933., str. 8.

¹⁶ U Dalmaciji se ove udubine u svetištu nazivaju *ponare*.

¹⁷ U nacrtu je crkva točno postavljena u odnosu na sjever; predstavlja ga gornja strana table.

prosječno iznosi 1 m; na spojevima apsida ona je redovito veća te dostiže i 1.50 m, dok je po sredini nekih apsida nešto manja (oko 90 cm.).

Način gradnje zida potpuno je rustičan; sastoji se od upotrebe priklesanog kamena lomljenca, pretežno kvadratičnog oblika, s mjestimično dugoljastim komadima (do 50 cm) i s nešto većim kamenjem pri dnu. Radi rustične obrade sljubnice su vrlo široke i ispunjene obilnom količinom maltera, strukture vapna i pijeska. Slojevi kamenja vrlo su nepravilni. Žbuka, što je prvobitno prekrivala ove rustično izvedene zidne plohe, sačuvala se mjestimično samo u unutrašnjosti, ponajviše u nišama zapadne apsida.

Zidne plohe crkve raščlanjene su s vanjske strane plitkim nišama — način, koji se gotovo redovito upotrebljava u predromaničkoj arhitekturi Dalmacije. Neke niše, odnosno lezene između njih, mjestimično su oštećene ili porušene. S donje strane nisu omeđene (dopiru do tla), dok im gornji završetak i visinu ne znamo, jer su zidovi apsida sačuvani najviše do visine od 4.20 m.¹⁸

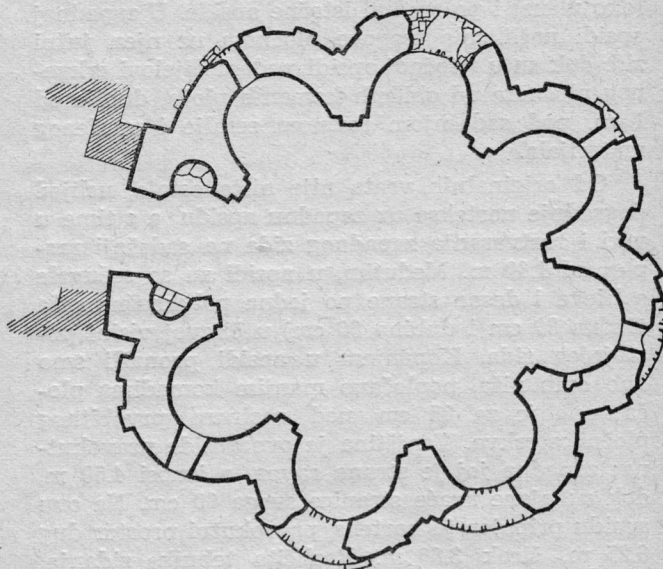
Širina ovih niša iznosi prosječno 50 cm., a dubina oko 15 cm. Širina lezena među nišama također je prosječno 50 cm; interval udubina i izbočina je, prema tome, isti. Funkcija im je dekorativna: one su postavljene da raščlane i ožive vanjske zidne plohe. Svaka apside bila je prvobitno raščlanjena s pet niša među četiri lezene, (odnosno šest, računajući i ugaone, zajedničke kod susjednih apsida). Treba upozoriti posebno na ovo rješenje plitkih niša s jednom zajedničkom ugao- nom lezenom, jer je to do sada prvi slučaj u predromaničkoj arhitekturi Dalmacije. Ove su ugaone lezene vrlo uske, zapremaju samo širinu od 15 cm, s jedne i druge strane spojene u oštrou kutu upravo po sredini apsida. (T. X/2).

U unutrašnjosti, na dijelu zida među apsidama (širine 75 cm), nalazi se po jedna lezena (50 cm 20 cm). Ovo je također element, koji se rjeđe susreće kod kružnih višeapsidalnih crkvice, a dokazuje, da su u ovom slučaju polukružni lukovi apsida bili dvostruko uokvireni.

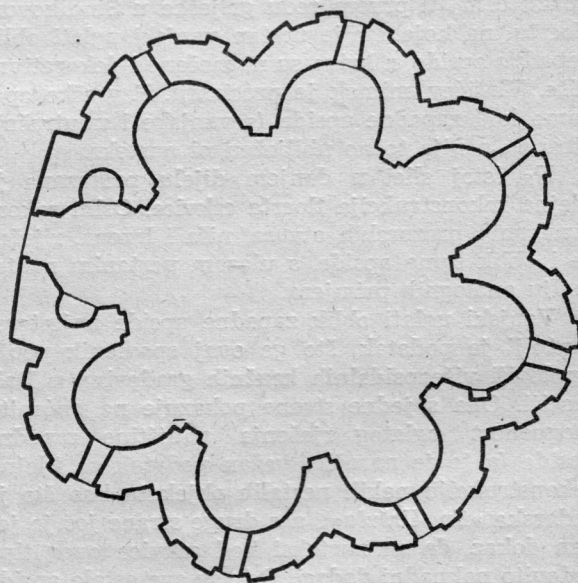
Još je jedna rijetka pojava, a ta je, da su prozorski otvori postavljeni u svakoj apsidu. Upravo po sredini zida apsida (to na vanjskoj strani odgovara srednjoj niši) nalaze se otvori, koji se šire prema unutrašnjosti. U nekim apsidama, zbog porušivosti, jedva se primjećuju tragovi prozorskih otvora, dok su u nekim opet jasnije vidljivi. Kako je crkva zatrpana u unutrašnjosti, ne može se odrediti točno visina prozora nad pločnikom; prosječno uzevši, otvori se nalaze na približno 2 m. visine. Ne znamo ni njihovu visinu, jer se ni kod jedne apsida nije sačuvalo gornji završetak prozora, ali po sačuvanim stranama — na nekim mjestima oko 50 cm. visine — i uz pomoć komparacija, može se pretpostaviti da im je visina prelazila tu

¹⁸ Na temelju mnogih analognih primjera možemo pretpostaviti, da je završetak niša bio pod samom stromom izveden polukružno.

CRKVA OŠLJE TLOCRT 1956

REKONSTRUKCIJA

Sl. 2. — Tlocrt ruševina i rekonstrukcija tlocrta

mjeru. Iako ni jedan nadvoj prozora nije sačuvan, u njihov polukružni oblik ne može uopće biti sumnje.

O crkvenom podu, za sada, bez nastavka istraživanja, možemo vrlo malo reći. Sondažni radovi u tom pravcu izvršeni su samo u zapadnoj apsidi (oko ulaza) i po sredini istočne apsida. U zapadnoj apsidi našli smo tragove pločnika uz njen južni zid, dok su u istočnoj apsidi nađeni dijelovi crkvenog pločnika od običnih kamenih ploča, dublje od 1 m, pod sadašnjom razinom zemlje i urušenog materijala.

Od originalnih vrata nije ništa ostalo, uslijed dogradnje nartekse uz zapadnu apsidu, a s time u vezi i rastvaranja zapadnog zida na sadašnji raspon od 1.60 m. Međutim, u apsidi su se sačuvale s lijeve i desne strane po jedna polukružna niša (širina 80 cm i dubina 60 cm) u čitavoj visini postojećeg zida. Kopanjem u apsidi pronašli smo dno ovih niša, popločano manjim komadima ploča; ono je za 35 cm nad razinom prvobitnog pločnika crkve. Vanjština je ove apsida pravokutna; zapadna joj je strana ravna, a iznosi 4.50 m, dok su njene kraće stranice svega 60 cm. Na ovu apsidu pripojen je narteks, pravokutni prostor dug 6.25 m, širok 3.60 m. Različita tehnika zidanja, neorganska veza sa zidom osmoroapsidne crkve i očita adaptacija zapadnog zida apsida radi proširenog ulaza dokazuju, da je narteks zaista jedna kasnija pregradnja i da nema veze s originalnim oblikom crkve. Zbog toga, kao i zbog potpune zatrpanosti njegovih zidova, koje nismo mogli otkopati, nije narteks ucrtan u tlocrtu postojećeg stanja.

Ako ovaj tlocrt usporedimo s ranijim snimcima opazit ćemo u prvom redu griješke u Sindikovom tlocrtu, na kojem nije ucrtan vanjski uglati oblik zapadne apsida, a krivo su naznačene i dekorativne niše. Vlašićev snimak je precizniji. Pogreške opažamo kod zapadne apsida (s vanjske i unutrašnje strane), a nije točno ubilježen ni narteks.

Na istoj slici u donjem dijelu prikazana je idejna rekonstrukcija tlocrta crkvice. Osim rekonstruiranih prozorskih otvora, niša i lezena, riješen je i oblik same apsida, s ulazom ucrtanim na temelju analognih primjera.

Vanjski uglati oblik zapadne apsida najinteresantniji je podatak, što ga ovaj spomenik pruža tipologiji višeapsidalnih kružnih građevina u Dalmaciji. Ona s jedne strane pokazuje na općenitu mogućnost uglatog rješenja vanjštine zapadne apsida (a to je naročito važan podatak za idejnu rekonstrukciju nekih nestalih objekata kao što je zadarska »Sv. Uršula«), a s druge strane još je jedan dokaz, da su nartekse kod crkvice ovog tipa redovito naknadni dodaci. Dok su sve ostale apsida bile prekrivene krovovima čunjastog oblika, dotle je krov zapadne apsida bio dvostrešno riješen sa zabatom na zapadnoj strani. To je jedina moguća rekonstrukcija, kakvu možemo zamisliti na temelju ovakvog tlocrtnog oblika. U cjelokupnoj kompoziciji, koju karakteriziraju kružni oblici apsida,

tambura i centralnog čunjastog krova, ovom jedinom uglatom formom oživljena je spoljašnjost i akcentuiran ulaz.

Svodovi apsida nisu se sačuvali. Crkveni zid porušen je upravo na onom mjestu, gdje se mogao očekivati početak presvođenja. Ali rekonstrukcija s polukupolastim svodovima apsida ne može uopće biti sporna.¹⁹ Mnogo je zanimljiviji i složeniji problem svodovnog rješenja središnjeg dijela nad tamburom. Pitanje, da li je srednji prostor bio presvođen kupolom ili pokriven drvenom krovnom konstrukcijom, koje je naša arheologija rješavala u pogledu šestoroapsidnog oblika, može se primijeniti i na ovu crkvu. Siguran sam, da su crkve šestorolisne osnove bile presvođene kupolom (o tome imamo dokaza u sačuvanim ostacima), pa pretpostavljam, da je i građevina u Ošlju bila presvođena kupolom. U to me uvjeravaju analogije sa šestoroapsidnim tipom s jedne strane, a s druge debljina zidova samog objekta. Za drvenu krovnu konstrukciju zidovi debljine preko 1 m, uz ove minimalne dimenzije, više su nego predimenzionirani. Naprotiv, oni su u stanju da podnesu teret kupole raspona manjeg od 7 m to više, što same apsida, a to je u naučnoj literaturi već istaknuto, imaju funkciju kontrafora.

Od arhitektonskih dijelova i crkvenog namještaja ništa nije pronađeno. Sonda, izvršena po sredini istočne apsida na mjestu gdje se mogao očekivati položaj oltara, nije u tom pogledu dala rezultata, a čišćenje urušenih komada u unutrašnjosti, među kojima bi se vjerovatno mogli naći dijelovi kamenog namještaja, nismo ovog puta izvršili. Tako smo s jedne strane još uvijek bez podataka o položaju, obliku i ukrasu oltara i oltarne ograde, a s druge strane nemamo onih tako važnih elemenata za datiranje samog objekta; u ovakvim slučajevima to nam najčešće omogućuju nađeni kameni ulomci.

Nemamo, dakle, ni jednog pouzdanog elementa, kojim bismo mogli točnije datirati ovaj arhitektonski spomenik. Ipak se ne može odustati od pokušaja, da se makar i približno odredi vrijeme postanka ošljanske crkvice, s napomenom, da će eventualni nalazi možda precizirati sadašnje pretpostavke. Raspoložemo sa tri elementa, što nam daju mogućnost približnog datiranja:

a) Tehnika gradnje svojstvena je ranosrednjovjekovnim crkvicama u Dalmaciji, datiranim u razdoblju od 8.—11. st.

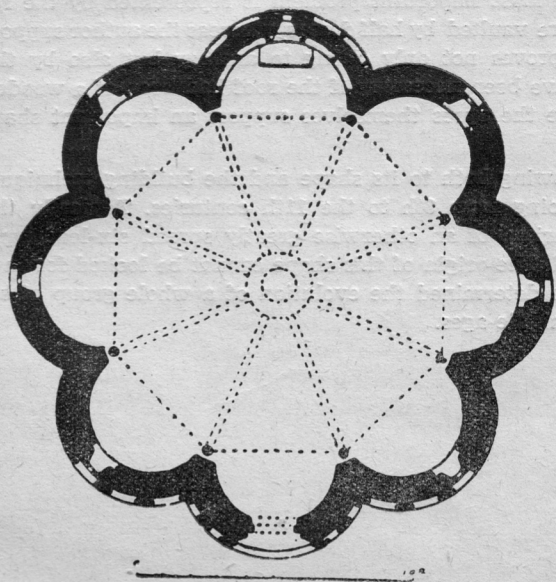
b) Oblik je jedna varijanta višeapsidalnog tipa kružnih građevina, od kojih je, kako sam u uvodu već spomenuo, najrasprostranjeniji šestorolisni tlocrtni tip. Ovaj oblik također potječe iz razdoblja između 8.—11. st.

c) Navedena vijest Konstantina Porfirogeneta, kad spominje Ošlje kao naseljeno mjesto već u 10. st., makar i nije izravan izvor za samu crkvu, po-

¹⁹ U samoj građevini i oko nje našli su se komadi laganog šupljikavog kamena — sedre, koji su pripadali svodovima crkve.

tvrdi je s historijskog gledišta, da je građevina mogla biti podignuta u ranosrednjovjekovnom naselju.

Kao vrijeme postanka crkve uzimam prema tome, do novih dokaza, šire vremensko razdoblje od 8.—11. st.

Sl. 4. — Tlocrt crkve *Sain-Michel Entraigues* kod *Angoulêmea* u *Francuskoj*

Spomenuo sam, da crkvu u Ošlju treba tipološki povezati sa šestoroapsidnim oblikom kao najizrazitijim tipom ove grupe kružnih građevina. Osmoroapsidni oblik vrlo je rijedak. Ošljanska crkvice je do sada jedini kod nas poznati primjer. Ni u umjetnosti drugih zemalja nije razvijen osmoroapsidni tip. Najsrodniji objekt je osmoroapsidna rotonda *Saint-Michel-Entraigues* kod *Angoulêmea* u *Francuskoj*.²⁰ Ta je građevina međutim oktogonalne osnove, oko koje se niže osam polukružnih apsida, a datirana 1137. g. pripada epohi romanike. Osim toga crkva u *Francuskoj* riješena je dekorativnim stupovima. U tom pogledu, dakle, neki izravni vanjski utjecaj ne može se ni tražiti, ali je svejedno zanimljiva pojava istog tlocrtnog oblika kod oba područja.

Podrijetlo crkve u Ošlju može se također dovesti u vezu s nastankom šestoroapsidnog tipa predromaničnih crkvice u Dalmaciji, sagrađenih oko 10. st. Prvu pojavu ovog oblika susrećemo u Dalmaciji već u VI. st. u tlocrtu zadarske krstionice. Utjecajem ovog objekta kao prototipa, a vjerovatno i samog mauzoleja Dioklecijanove palače u Splitu, razvio se višeapsidni tip predromaničkih građevina, u kojem je crkva u Ošlju najslobodnija varijanta. Drugom prilikom bit će ova geneza podrobnije obrazložena.

²⁰ Usp. *Lasteyrie*: *L'architecture religieuse en France à l'époque romane*, Paris g. 1929., str. 278—279 (fig. 273).

SUMMARY

In the village of Ošlje, nearby Ston, on average one third of way between Dubrovnik and Split, there are the remains of a very interesting small church of a circular shape, dating back to the early middle-ages, which up to the present day has not been scientifically dealt with. The author of the article undertook in October 1956. to investigate this object. The investigation has not yet been completed and here are published its first results.

The small church has not been in function for a long time. As a ruin, even of unknown name, it has been preserved the most to a height of the walls of 4 m.; somewhere it is almost completely demolished to the ground and inside stowed with crumbled materials. The ground-plan shows a very interesting shape: the basis is a circle around which are ranged eight halfcircular apses. It is rather small in size. It is a fabric of rustic technique built with only just cut stones. It is regularly orientated with the shrine in the eastern and the entrance in the western apses. This western apse differs from the others because its exterior is square-shaped and the interior is divided in two small round niches.

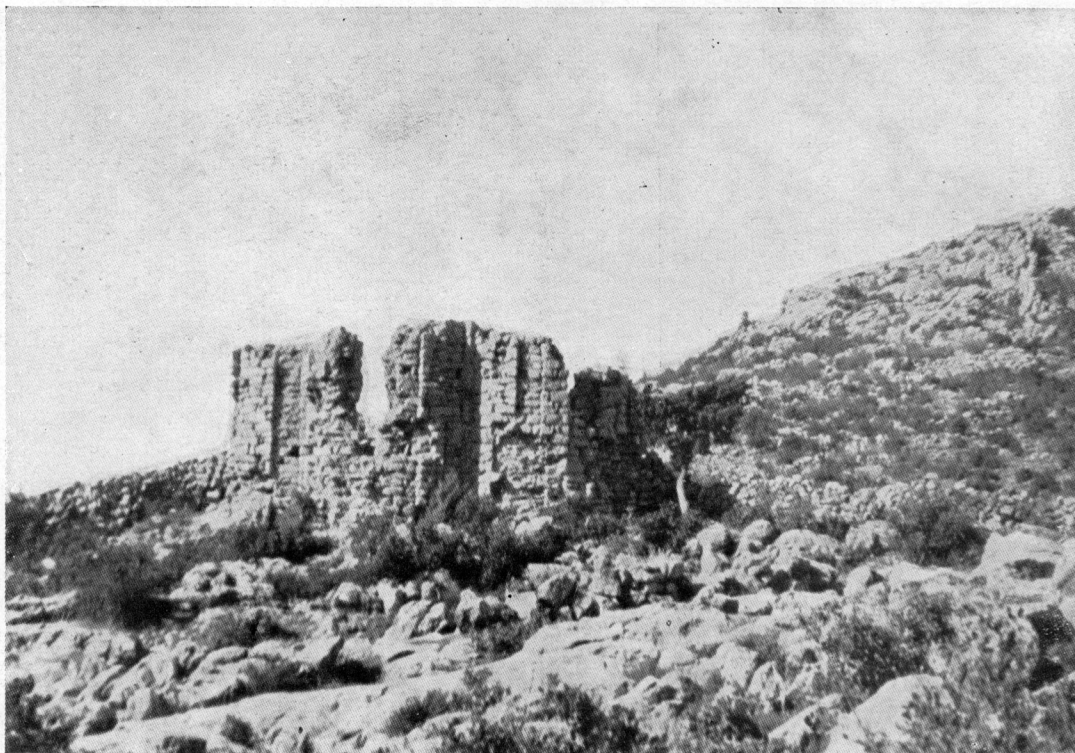
On the western side a narthex, rectangular in shape, was added to the church, which is as good as completely pulled down. Where it is connected to the shape of wall, we can conclude that the addition is of a later date.

The arrangement of the window-openings, in spite of the ramsackled state, is fully known. In the middle of each apse there was an opening, only partially preserved.

The outer wall surfaces are divided in shallow niches which is a usual manifestation in the Dalmatian pre-romanesque architecture. Unusual is only the larger number of such niches in each apse, as well as the common edge of the neighbouring niches on the connections of the apses. The builder's trend towards a decorative division is to be noted also in the inside: in the inner connections between the apses there is also a pilaster which is to prove that the apses were framed by double arches.

The reconstruction of this church has been imagined by author on the model of similar objects of circular types in Dalmatia also dating from the early middle-ages. The most important problem is represented by the reconstruction of the roof. There is no doubt that the apses were vaulted by half domes, whereas the author supposes that also the central circular space was domed, which he proves not only owing to analogy but also by the great thickness of the walls (about 1 m.) which would not have been necessary if the roof had been of a wooden construction. Such a solution is statically fully justified since the apses themselves support an important share of the thrust of the dome.

The church, so far, cannot be exactly dated. However owing both to its shape and the building technique, an ample period of time has been determined to its origin, going from 8th to the 11th centuries. Typically the object has been exactly fixed. It represents an eight-leaf variant of an otherwise greatly spread six-leaf type, which the author in a special paper has exhaustively studied. The origin of this shape cannot be looked for in a direct outer model, but in the local prototypes, which have determined the evolution of a whole group of similar buildings in the Dalmatian architecture of the early middle-ages.

1. — Crkva u Ošlju, pogled na ruševine

2. — Crkva u Ošlju, detalj

